



## Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τρίτο τμήμα)

της 20ής Δεκεμβρίου 2017\*

«Προδικαστική παραπομπή – Ελευθερία εγκαταστάσεως και ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων – Άρθρα 45 και 49 ΣΛΕΕ – Αμοιβαία αναγνώριση διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων ιατρικής – Οδηγίες 75/363/ΕΟΚ και 93/16/ΕΟΚ – Αμοιβή των ειδικευόμενων ιατρών»

Στην υπόθεση C-419/16,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Tribunale di Bolzano (περιφερειακό δικαστήριο του Bolzano, Ιταλία) με απόφαση της 15ης Ιουλίου 2016, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 28 Ιουλίου 2016, στο πλαίσιο της δίκης

**Sabine Simma Federspiel**

κατά

**Provincia autonoma di Bolzano,**

**Equitalia Nord SpA,**

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα),

συγκείμενο από τους L. Bay Larsen, πρόεδρο τμήματος, J. Malenovský, M. Safjan (εισηγητή), D. Šváby και M. Βηλαρά, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: N. Wahl

γραμματέας: R. Schiano, διοικητικός υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 15ης Ιουνίου 2017,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η S. Simma Federspiel, εκπροσωπούμενη από τους F. Dagostin και S. Fassa, avvocati,
- η Provincia autonoma di Bolzano, εκπροσωπούμενη από τον J.A. Walther von Herbstenburg, Rechtsanwalt,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους H. Støvlbæk, M. Kellerbauer και L. Malferrari,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2017,

\* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

εκδίδει την ακόλουθη

### Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 75/363/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 16ης Ιουνίου 1975, περί του συντονισμού των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων που αφορούν τις δραστηριότητες των ιατρών (ΕΕ ειδ. έκδ. 06/001, σ. 209), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 26ης Ιανουαρίου 1982 (ΕΕ 1982, L 43, σ. 21) (στο εξής: οδηγία 75/363), καθώς και του άρθρου 45 ΣΛΕΕ.
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της Sabine Simma Federspiel, αφενός, και της Provincia autonoma di Bolzano (αυτόνομης επαρχίας του Bolzano, Ιταλία), και της Equitalia Nord SpA, αφετέρου, όσον αφορά πράξεις με τις οποίες η αυτόνομη επαρχία του Bolzano αξίωσε από την S. Simma Federspiel να της επιστρέψει νομιμοτόκως μέρος του ποσού της υποτροφίας σπουδών την οποία αυτή έλαβε για την πραγματοποίηση ιατρικής ειδικότητας πλήρους απασχολήσεως στη νευρολογία και την ψυχιατρική σε άλλο κράτος μέλος εκτός από την Ιταλική Δημοκρατία.

### Το νομικό πλαίσιο

#### *Το δίκαιο της Ένωσης*

#### *Η οδηγία 75/363*

- 3 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 75/363 προέβλεπε τα εξής:

«Τα [κ]ράτη μέλη μεριμνούν, ώστε η εκπαίδευση που οδηγεί στην απόκτηση διπλώματος, πιστοποιητικού ή άλλου τίτλου ιατρικής ειδικότητας να ανταποκρίνεται τουλάχιστον στους ακόλουθους όρους:

  - α) προϋποθέτει την επιτυχή περάτωση εξαετών σπουδών στο πλαίσιο του προβλεπομένου στο άρθρο 1 κύκλου σπουδών.
  - β) περιλαμβάνει θεωρητική και πρακτική διδασκαλία.
  - γ) πραγματοποιείται κατά πλήρη απασχόληση και υπό την εποπτεία των αρμοδίων αρχών ή οργανισμών σύμφωνα με το σημείο 1 του παραρτήματος.
  - δ) πραγματοποιείται σε πανεπιστημιακό κέντρο, σε πανεπιστημιακή κλινική ή, κατά περίπτωση, σε νοσηλευτικό ίδρυμα εγκεκριμένο για τον σκοπό αυτόν από τις αρμόδιες αρχές ή οργανισμούς.
  - ε) συνεπάγεται προσωπική συμμετοχή του υποψηφίου ειδικού ιατρού στη δραστηριότητα και στις ευθύνες των σχετικών υπηρεσιών.»
- 4 Το παράρτημα της οδηγίας αυτής, με τίτλο «Χαρακτηριστικά της ειδικεύσεως κατά πλήρη απασχόληση και της ειδικεύσεως κατά μερική απασχόληση» όριζε, στο σημείο 1, με τίτλο «Ειδίκευση κατά πλήρη απασχόληση», τα εξής:

«Πραγματοποιείται σε ατομικές θέσεις αποκτήσεως ειδικότητας αναγνωρισμένες από τις αρμόδιες αρχές.

Προϋποθέτει τη συμμετοχή στο σύνολο των ιατρικών δραστηριοτήτων του τμήματος όπου πραγματοποιείται η εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένων των εφημεριών, ούτως ώστε ο ειδικευόμενος ιατρός ν' αφιερώνει σ' αυτήν την πρακτική και θεωρητική εκπαίδευση όλη την επαγγελματική του δραστηριότητα καθ' όλη τη διάρκεια της εβδομάδας εργασίας και κατά τη διάρκεια όλου του έτους σύμφωνα με το καθοριζόμενο από τις αρμόδιες αρχές τρόπο. Κατά συνέπεια οι θέσεις αυτές είναι δεόντως αμειβόμενες.

[...]»

#### *Η οδηγία 93/16*

- 5 Η οδηγία 75/363 καταργήθηκε, στις 15 Απριλίου 1993, με την οδηγία 93/16/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, για τη διευκόλυνση της ελεύθερης κυκλοφορίας των ιατρών και της αμοιβαίας αναγνώρισης των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων τους (ΕΕ 1993, L 165, σ. 1). Η τελευταία αυτή οδηγία καταργήθηκε με την οδηγία 2005/36/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Σεπτεμβρίου 2005, σχετικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων (ΕΕ 2005, L 255, σ. 22), από τις 20 Οκτωβρίου 2007.

- 6 Ο τίτλος III της οδηγίας 93/16, με τίτλο «Συντονισμός των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων που αφορούν τις δραστηριότητες των ιατρών», περιλαμβάνει το άρθρο 24 το οποίο προέβλεπε στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Τα [κ]ράτη μέλη μεριμνούν, ώστε η εκπαίδευση που οδηγεί στην απόκτηση διπλώματος, πιστοποιητικού ή άλλου τίτλου ιατρικής ειδικότητας να ανταποκρίνεται τουλάχιστον στους ακόλουθους όρους:

- α) προϋποθέτει την επιτυχή περάτωση εξαετών σπουδών στο πλαίσιο του προβλεπόμενου στο άρθρο 23 κύκλου σπουδών [...].
- β) περιλαμβάνει θεωρητική και πρακτική διδασκαλία·
- γ) πραγματοποιείται κατά πλήρη απασχόληση και υπό την εποπτεία των αρμόδιων αρχών ή οργανισμών σύμφωνα με το σημείο 1 του παραρτήματος I·
- δ) πραγματοποιείται σε πανεπιστημιακό κέντρο, σε πανεπιστημιακή κλινική ή, κατά περίπτωση, σε νοσηλευτικό ίδρυμα εγκεκριμένο για τον σκοπό αυτόν από τις αρμόδιες αρχές ή οργανισμού·
- ε) συνεπάγεται προσωπική συμμετοχή του υποψηφίου ειδικού ιατρού στη δραστηριότητα και στις ευθύνες των σχετικών υπηρεσιών.»
- 7 Το παράρτημα I της οδηγίας 93/16, με τίτλο «Χαρακτηριστικά της εκπαίδευσής κατά πλήρη απασχόληση και της εκπαίδευσής κατά μερική απασχόληση των ειδικών ιατρών που αναφέρονται στο άρθρο 24 παράγραφος 1 στοιχείο γ) και στο άρθρο 25», όριζε, στο σημείο 1, με τίτλο «Εκπαίδευση κατά πλήρη απασχόληση των ειδικών ιατρών», τα εξής:

«Η εκπαίδευση αυτή πραγματοποιείται σε ειδικές θέσεις αναγνωρισμένες από τις αρμόδιες αρχές.

Προϋποθέτει τη συμμετοχή στο σύνολο των ιατρικών δραστηριοτήτων του τμήματος όπου πραγματοποιείται η εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένων των εφημεριών, ούτως ώστε ο ειδικευόμενος ιατρός ν' αφιερώνει σ' αυτήν την πρακτική και θεωρητική εκπαίδευση όλη την επαγγελματική του δραστηριότητα καθ' όλη τη διάρκεια της εβδομάδας εργασίας και κατά τη διάρκεια όλου του έτους σύμφωνα με το καθοριζόμενο από τις αρμόδιες αρχές τρόπο. Κατά συνέπεια οι θέσεις αυτές είναι δεόντως αμειβόμενες.

[...]»

### **Το ιταλικό δίκαιο**

- 8 Το άρθρο 1 του legge provinciale n.1 – Formazione di medici specialisti (επαρχιακού νόμου αριθ. 1 περί της εκπαίδευσης των ειδικευόμενων ιατρών), της 3ης Ιανουαρίου 1986 (B.U. αριθ. 2 της 14ης Ιανουαρίου 1986, στο εξής: επαρχιακός νόμος 1/86), όριζε τα εξής:

«1. Δεδομένου ότι στην [αυτόνομη] επαρχία του Bolzano δεν υπάρχει δυνατότητα αποκτήσεως ιατρικής ειδικότητας, ο αρμόδιος επαρχιακός σύμβουλος εξουσιοδοτείται [...] να συνάπτει με ιταλικά πανεπιστήμια και με αρμόδιους δημόσιους φορείς της Αυστρίας, σύμφωνα με το αυστριακό δίκαιο, ειδικές συμβάσεις για τη δημιουργία πρόσθετων θέσεων εκπαίδευσης για την απόκτηση ιατρικής ειδικότητας, τηρουμένων σε κάθε περίπτωση των κείμενων διατάξεων της εθνικής και επαρχιακής νομοθεσίας.

2. Η σύμβαση που συνάπτεται, κατά το προηγούμενο εδάφιο, με τους δημόσιους φορείς της Αυστρίας δύναται να προβλέπει ότι η [αυτόνομη] επαρχία [του Bolzano] καταβάλλει, ενδεχομένως, σε αυτούς τους φορείς ποσό που δεν υπερβαίνει το ανώτατο χορηγούμενο ποσό της υποτροφίας που ορίζεται στο άρθρο 3 [...], οσάκις οι φορείς καταβάλλουν αντίστοιχη αμοιβή στον ειδικευόμενο ιατρό.»

- 9 Το άρθρο 7 του επαρχιακού νόμου 1/86 έχει ως εξής:

«1. Οι δικαιούχοι [ιατροί] [...] αναλαμβάνουν την υποχρέωση να εργαστούν στην υπηρεσία δημόσιας υγείας της [αυτόνομης] επαρχίας του Bolzano για χρονική περίοδο που ορίζεται από το Giunta provinciale (επαρχιακό συμβούλιο) με κανονιστική πράξη. Η περίοδος αυτή δεν επιτρέπεται να είναι κατώτερη από 5 έτη και πρέπει να ολοκληρώνεται εντός χρονικού διαστήματος που θα ορίζεται από την ίδια κανονιστική πράξη.

2. Σε περίπτωση ολικής ή μερικής μη εκπληρώσεως της υποχρεώσεως του προηγούμενου εδαφίου, θα πρέπει να επιστρέφεται τμήμα της υποτροφίας για την απόκτηση ιατρικής ειδικότητας ή της καταβληθείσας αμοιβής, πλέον νομίμων τόκων. Το επιστρεπτέο ποσό καθορίζεται με απόφαση του επαρχιακού συμβουλίου δυνάμει κανονιστικής του πράξεως και δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει το 70 % της χορηγηθείσας υποτροφίας ή της αμοιβής.»

- 10 Το decreto del presidente della Giunta provinciale n° 6/1988 (απόφαση του προέδρου του επαρχιακού συμβουλίου), της 29ης Μαρτίου 1988, προέβλεπε τα εξής:

«1. Οι [ιατροί] δικαιούχοι των υποτροφιών και των αμοιβών [του επαρχιακού νόμου 1/1986], δεσμεύονται ότι θα εργαστούν για πέντε έτη στην υπηρεσία δημόσιας υγείας της [αυτόνομης] επαρχίας του Bolzano, και ως ιατροί ασκούντες το επάγγελμά τους στο πλαίσιο συμβάσεως, εντός της δεκαετίας μετά την ημερομηνία αποκτήσεως της ιατρικής ειδικότητας ή ολοκληρώσεως της κλινικής πρακτικής.

2. Η καταβολή των ποσών των υποτροφιών ή των αμοιβών προϋποθέτει την υποβολή ρητής δηλώσεως του ενδιαφερομένου [...] με την οποία αναλαμβάνεται η υποχρέωση τηρήσεως των προϋποθέσεων που ορίζονται στην παράγραφο 1.

3. Οι δικαιούχοι υποχρεούνται:

- a) να επιστρέψουν έως το 70 % της υποτροφίας ή της συνολικής αμοιβής, σε περίπτωση ολικής μη εκπληρώσεως της υποχρεώσεως που ορίζεται στην παράγραφο 1·

- b) να επιστρέψουν έως το 14 % της υποτροφίας ή της συνολικής αμοιβής για κάθε έτος ή διάστημα άνω των έξι μηνών μη παρασχεθείσας υπηρεσίας, με ανώτατο όριο τα πέντε έτη, σε περίπτωση μερικής μη εκπληρώσεως της υποχρέωσης αυτής.

[...]

5. Δεν συντρέχει περίπτωση μη τηρήσεως της υποχρέωσης του πρώτου εδαφίου σε περίπτωση που ο ενδιαφερόμενος αποδεικνύει ότι υπέβαλε αίτηση για πρόσληψη στην υπηρεσία δημόσιας υγείας της [αυτόνομης] επαρχίας του Bolzano και έλαβε επιτυχώς μέρος στους σχετικούς διαγωνισμούς ή περιελήφθη μεν στους πίνακες επιτυχόντων για σύναψη συμβάσεων προσλήψεως, πλην όμως δεν εκλήθη προς ανάληψη καθηκόντων στην εν λόγω υπηρεσία.

[...]»

### **Η διαφορά της υποθέσεως της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα**

- 11 Η S. Simma Federspiel είναι Ιταλίδα υπήκοος, η οποία ολοκλήρωσε, από το 1992 έως το 2000, εκπαίδευση ιατρικής ειδικότητας πλήρους απασχολήσεως στη νευρολογία και την ψυχιατρική στην πανεπιστημιακή κλινική του Ίνσμπρουκ (Αυστρία), και έλαβε, κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, υποτροφία σπουδών χορηγηθείσα από την αυτόνομη επαρχία του Bolzano βάσει του άρθρου 1 του επαρχιακού νόμου 1/86. Μέχρι τις 31 Ιουλίου 2000, κατοικούσε στο Bolzano. Έκτοτε κατοικεί στο Bregenz (Αυστρία), όπου ασκεί το επάγγελμα του ιατρού.
- 12 Η χορήγηση της υποτροφίας αυτής τελούσε υπό την προϋπόθεση δεσμεύσεως της S. Simma Federspiel να εργαστεί στη δημόσια υπηρεσία υγείας της αυτόνομης επαρχίας του Bolzano για πέντε έτη εντός δεκαετούς περιόδου, υπολογιζόμενης από την ημερομηνία αποκτήσεως της ειδικότητάς της, ή να επιστρέψει, σε περίπτωση ολικής μη τηρήσεως της δεσμεύσεως αυτής, έως το 70 % του ποσού της εν λόγω υποτροφίας και σε περίπτωση μερικής μη τηρήσεως της εν λόγω δεσμεύσεως, έως το 14 % του ποσού της για κάθε έτος ή διάστημα άνω των έξι μηνών μη παρασχεθείσας υπηρεσίας. Η S. Simma Federspiel υπέγραψε συναφώς ρητή δήλωση στις 21 Δεκεμβρίου 1992.
- 13 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η αυτόνομη επαρχία Bolzano κατέβαλε στην πανεπιστημιακή κλινική του Ίνσμπρουκ τη σχετική υποτροφία σύμφωνα με σύμβαση υπογραφείσα με το Land του Τιρόλου (Αυστρία). Στη συνέχεια, η πανεπιστημιακή αυτή κλινική κατέβαλε αμοιβή στην S. Simma Federspiel. Το αιτούν δικαστήριο διαπιστώνει ότι δεν προκύπτει ότι η S. Simma Federspiel έλαβε άλλες αποδοχές βάσει της ασκηθείσας δραστηριότητας στο πλαίσιο της ειδικότητάς της.
- 14 Με έγγραφο της 20ής Φεβρουαρίου 2013, η αυτόνομη επαρχία του Bolzano ζήτησε από την S. Simma Federspiel να της προσκομίσει είτε βεβαίωση σχετικά με την εργασία της στη δημόσια υπηρεσία υγείας της επαρχίας αυτής είτε αποδεικτικά στοιχεία ότι είχε υποβάλει αίτηση προσλήψεως στην υπηρεσία αυτή και έλαβε μέρος στις σχετικές εξετάσεις κατόπιν των οποίων κρίθηκε επαρκής ή περιελήφθη στον κατάλογο επιτυχόντων προς πρόσληψη χωρίς ωστόσο να κληθεί για να ασκήσει την εν λόγω δραστηριότητα.
- 15 Απαντώντας στο έγγραφο αυτό, η S. Simma Federspiel πληροφόρησε την αυτόνομη επαρχία του Bolzano ότι δεν είχε ασκήσει δραστηριότητα στην επαρχία αυτή μετά την απόκτηση του τίτλου ειδικότητάς της.
- 16 Υπό τις συνθήκες αυτές, με απόφαση της 5ης Αυγούστου 2013, η επαρχία αυτή αξίωσε την επιστροφή του 70 % του ποσού της ληφθείσας υποτροφίας, ήτοι ποσό 68 515,24 ευρώ, πλέον τόκων ποσού 51 418,63 ευρώ, ήτοι συνολικού ποσού 119 933,87 ευρώ.



- 17 Η S. Simma Federspiel άσκησε ενώπιον του Tribunale di Bolzano (περιφερειακού δικαστηρίου του Bolzano, Ιταλία) αγωγή ζητώντας να αναγνωριστεί η ακυρότητα των πράξεων με τις οποίες η αυτόνομη επαρχία του Bolzano αξίωσε την επιστροφή του εν λόγω ποσού. Προς στήριξη της αγωγής της, η S. Simma Federspiel προβάλλει το μη σύννομο του επαρχιακού νόμου 1/86 βάσει του οποίου εκδόθηκαν οι εν λόγω πράξεις.
- 18 Συναφώς, το δικαστήριο αυτό παρατηρεί ότι η προβλεπόμενη στην επαρχιακή ρύθμιση υποχρέωση επιστροφής 70 % του ποσού της ληφθείσας υποτροφίας πέραν των νομίμων τόκων επιβάλλει, στην πράξη, στους ιατρούς τους οποίους αφορά η ρύθμιση αυτή την επιστροφή ποσού σαφώς μεγαλύτερου του χορηγηθέντος βάσει της υποτροφίας αυτής.
- 19 Εξάλλου, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες όσον αφορά το συμβατό του καθεστώτος που προβλέπει η ρύθμιση αυτή με το δίκαιο της Ένωσης, και ιδίως με το άρθρο 45 ΣΛΕΕ, καθόσον η εν λόγω ρύθμιση έχει ως αποτέλεσμα ότι αποτρέπει τους ειδικευόμενους ιατρούς να φεύγουν από το κράτος μέλος καταγωγής τους για να εγκατασταθούν και να ασκήσουν επαγγελματική δραστηριότητα σε άλλο κράτος μέλος.
- 20 Εκτιμώντας ότι η λύση της εκκρεμούς ενώπιόν του διαφοράς εξαρτάται από την ερμηνεία διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, το Tribunale di Bolzano (περιφερειακό δικαστήριο του Bolzano) αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Προσκρούει στο άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας [75/363], καθώς και στο παράρτημα [της οδηγίας αυτής], εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως αυτή που τυγχάνει εφαρμογής στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία εξαρτά την καταβολή αμοιβής στους ειδικευόμενους ιατρούς από την εκ μέρους τους υποβολή δηλώσεως με την οποία δεσμεύονται να υπηρετήσουν επί τουλάχιστον πέντε έτη, εντός της δεκαετίας μετά την ημερομηνία αποκτήσεως της ιατρικής ειδικότητας, στη δημόσια υπηρεσία υγείας της Αυτόνομης Επαρχίας Bolzano και η οποία, σε περίπτωση μη εκπληρώσεως της εν λόγω υποχρεώσεως στο σύνολό της, παρέχει ρητώς στην Αυτόνομη Επαρχία Bolzano, φορέα που χρηματοδοτεί την αμοιβή των ειδικευόμενων ιατρών, αξίωση επιστροφής ποσού ανερχόμενου έως και στο 70 % της χορηγηθείσας σε αυτούς υποτροφίας, πλέον νόμιμων τόκων από της ημερομηνίας καταβολής, από τη Διοίκηση, των επιμέρους ποσών στους δικαιούχους;
- 2) Σε περίπτωση αποφαιτικής απαντήσεως επί του πρώτου ερωτήματος, προσκρούει στην κατ' άρθρο 45 ΣΛΕΕ αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως αυτή που τυγχάνει εφαρμογής στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία εξαρτά την καταβολή αμοιβής στους ειδικευόμενους ιατρούς από την εκ μέρους τους υποβολή δηλώσεως με την οποία δεσμεύονται να υπηρετήσουν επί τουλάχιστον πέντε έτη, εντός της δεκαετίας μετά την ημερομηνία αποκτήσεως της ιατρικής ειδικότητας, στη δημόσια υπηρεσία υγείας της Αυτόνομης Επαρχίας Bolzano και η οποία, σε περίπτωση μη εκπληρώσεως της εν λόγω υποχρεώσεως στο σύνολό της, παρέχει ρητώς στην Αυτόνομη Επαρχία Bolzano, φορέα που χρηματοδοτεί την αμοιβή των ειδικευόμενων ιατρών, αξίωση επιστροφής ποσού ανερχόμενου έως και στο 70 % της χορηγηθείσας σε αυτούς υποτροφίας, πλέον νόμιμων τόκων από της ημερομηνίας καταβολής, από τη Διοίκηση, των επιμέρους ποσών στους δικαιούχους;»

## **Επί των προδικαστικών ερωτημάτων**

### ***Επί του πρώτου ερωτήματος***

- 21 Με το πρώτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 75/363 και το παράρτημα της οδηγίας αυτής έχουν την έννοια ότι δεν επιτρέπουν ρύθμιση κράτους μέλους, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης,

δυνάμει της οποίας η χορήγηση εθνικής υποτροφίας για τη χρηματοδότηση εκπαίδευσέως, η οποία παρέχεται σε άλλο κράτος μέλος και καταλήγει στην απόκτηση τίτλου ιατρικής ειδικότητας, εξαρτάται από την προϋπόθεση ότι ο δικαιούχος ιατρός θα ασκήσει την επαγγελματική του δραστηριότητα στο πρώτο κράτος μέλος για πέντε έτη εντός της δεκαετίας μετά την ολοκλήρωση της ειδικότητας, ειδάλλως επιστρέφει έως το 70 % του ποσού της ληφθείσας υποτροφίας, νομιμοτόκως.

- 22 Προκαταρκτικώς, διαπιστώνεται ότι, στην υπόθεση της κύριας δίκης, η S. Simma Federspiel ολοκλήρωσε την ιατρική ειδικότητα στη νευροψυχιατρική στην πανεπιστημιακή κλινική του Ίνσμπρουκ από το 1992 έως το 2000. Επομένως, η υπόθεση της κύριας δίκης διέπεται από τις διατάξεις της οδηγίας 75/363 μέχρι τις 15 Απριλίου 1993, ημερομηνία καταργήσεώς της με την οδηγία 93/16, και από τις διατάξεις της οδηγίας 93/16 μετά την ημερομηνία αυτή.
- 23 Η οδηγία 75/363 προέβλεπε, στο άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', ότι η εκπαίδευση που καταλήγει στην απόκτηση διπλώματος, πιστοποιητικού ή άλλου τίτλου ιατρικής ειδικότητας πραγματοποιείται κατά πλήρη απασχόληση και υπό την εποπτεία των αρμοδίων αρχών ή οργανισμών, σύμφωνα με το σημείο 1 του παραρτήματος της οδηγίας αυτής. Κατά το γράμμα του σημείου 1 του παραρτήματος αυτού, η εν λόγω εκπαίδευση πραγματοποιείται σε θέσεις εργασίας αποτελούσες το αντικείμενο δέουσας αμοιβής.
- 24 Το γράμμα του άρθρου 24, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 93/16 καθώς και του παραρτήματος I, σημείο 1, της οδηγίας αυτής είναι παρεμφερή με τα εκτεθέντα στην προηγούμενη σκέψη.
- 25 Συναφώς, επισημαίνεται ότι οι εν λόγω διατάξεις προβλέπουν την υποχρέωση αμοιβής των περιόδων εκπαίδευσέως που άπτονται ιατρικών ειδικοτήτων ώστε να μη διακυβεύεται το επίπεδο της εκπαίδευσέως των ειδικευόμενων ιατρών, μεταξύ άλλων, με την εκ παραλλήλου άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας για ίδιο λογαριασμό (βλ., συναφώς, απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 1999, Carbonari κ.λπ., C-131/97, EU:C:1999:98, σκέψη 40).
- 26 Ασφαλώς, η υποχρέωση αυτή είναι, αφεαυτής, απαλλαγμένη αιρέσεων καθώς και αρκούντως ακριβής (απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 1999, Carbonari κ.λπ., C-131/97, EU:C:1999:98, σκέψη 44) και συνδέεται πλήρως με την τήρηση των προϋποθέσεων εκπαίδευσέως των ειδικευμένων ιατρών (βλ., συναφώς, απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 1999, Carbonari κ.λπ., C-131/97, EU:C:1999:98, σκέψη 41).
- 27 Εντούτοις, καίτοι είναι αληθές ότι οι ειδικευόμενοι ιατροί δικαιούνται αμοιβής (βλ., συναφώς, απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 1999, Carbonari κ.λπ., C-131/97, EU:C:1999:98, σκέψη 42), δεν φαίνεται ότι η επίμαχη προϋπόθεση στην υπόθεση της κύριας δίκης θίγει την αντίστοιχη υποχρέωση αμοιβής τους, η οποία, κατά τα λοιπά, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου, δεν είναι απαλλαγμένη αιρέσεων ως προς το ύψος της (απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 1999, Carbonari κ.λπ., C-131/97, EU:C:1999:98, σκέψη 47), ούτε, ως εκ τούτου, την τήρηση των προϋποθέσεων εκπαίδευσέως των ειδικευόμενων ιατρών.
- 28 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι η S. Simma Federspiel έλαβε κατά την περίοδο της ειδικότητάς της αμοιβή, η οποία, εξάλλου, σύμφωνα με όλους τους διαδίκους οι οποίοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως, περιλαμβανομένης της S. Simma Federspiel, ήταν επαρκής για την απόκτηση του τίτλου της ιατρικής ειδικότητάς της.
- 29 Επομένως, η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης προϋπόθεση στοιχειοθετείται μόνον στο τέλος της περιόδου ειδικότητας των ειδικευόμενων ιατρών, χωρίς να θίγει τις προϋποθέσεις εκπαίδευσέως τους, και δεν αφορά τη σχέση μεταξύ των ειδικευόμενων ιατρών και του κράτους μέλους όπου παρέχεται η εκπαίδευση.

- 30 Συνεπώς, στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 75/363 και το άρθρο 24, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 93/16 δεν έχουν την έννοια ότι απαγορεύουν προϋπόθεση όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης.
- 31 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 75/363 καθώς και το άρθρο 24, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 93/16 έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε ρύθμιση κράτους μέλους, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, δυνάμει της οποίας η χορήγηση εθνικής υποτροφίας για τη χρηματοδότηση εκπαίδευσης, η οποία παρέχεται σε άλλο κράτος μέλος και καταλήγει στην απόκτηση τίτλου ιατρικής ειδικότητας, εξαρτάται από την προϋπόθεση ότι ο δικαιούχος ιατρός θα ασκήσει την επαγγελματική του δραστηριότητα στο πρώτο κράτος μέλος για πέντε έτη εντός της δεκαετίας μετά την ολοκλήρωση της ειδικότητας, ειδάλλως επιστρέφει έως το 70 % του ποσού της ληφθείσας υποτροφίας, νομιμοτόκως.

### *Επί του δευτέρου ερωτήματος*

- 32 Με το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 45 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει ρύθμιση κράτους μέλους, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, δυνάμει της οποίας η χορήγηση εθνικής υποτροφίας για τη χρηματοδότηση εκπαίδευσης, η οποία παρέχεται σε άλλο κράτος μέλος και καταλήγει στην απόκτηση τίτλου ιατρικής ειδικότητας, εξαρτάται από την προϋπόθεση ότι ο δικαιούχος ιατρός θα ασκήσει την επαγγελματική του δραστηριότητα στο πρώτο αυτό κράτος για πέντε έτη εντός της δεκαετίας μετά την ολοκλήρωση της ειδικότητας, ειδάλλως επιστρέφει έως το 70 % του ποσού της ληφθείσας υποτροφίας, νομιμοτόκως.
- 33 Εισαγωγικώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά το άρθρο 168, παράγραφος 7, ΣΛΕΕ, όπως έχει ερμηνευτεί κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, το δίκαιο της Ένωσης δεν θίγει την αρμοδιότητα των κρατών μελών να θεσπίζουν διατάξεις με σκοπό την οργάνωση υπηρεσιών υγείας. Ωστόσο, κατά την άσκηση της εξουσίας αυτής, τα κράτη μέλη πρέπει να συμμορφώνονται με το δίκαιο της Ένωσης και ιδίως με τις διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ που αφορούν τις θεμελιώδεις ελευθερίες, αφού οι διατάξεις αυτές απαγορεύουν στα κράτη μέλη να θεσπίζουν ή να διατηρούν μη δικαιολογημένους περιορισμούς στην άσκηση των ελευθεριών αυτών στον τομέα της παροχής υπηρεσιών υγείας (βλ., συναφώς, απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 2017, Malta Dental Technologists Association και Reynaud, C-125/16, EU:C:2017:707, σκέψη 54 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 34 Συναφώς, η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρύθμιση δεν διακρίνει αναλόγως του αν η δραστηριότητα που ασκεί ο δικαιούχος της σχετικής υποτροφίας ιατρός σε άλλο κράτος μέλος εκτός από την Ιταλική Δημοκρατία πρέπει να χαρακτηριστεί μισθωτή δραστηριότητα. Εξάλλου, ούτε από την απόφαση περί παραπομπής ούτε από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο μπορεί να καθορισθεί αν η S. Simma Federspiel ασκεί το επάγγελμα του ιατρού στην Αυστρία ως μισθωτή ή ως ελεύθερος επαγγελματίας και, ως εκ τούτου, αν η κατάσταση την οποία αφορά η διαφορά της υποθέσεως της κύριας δίκης εμπίπτει στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 45 ΣΛΕΕ, ή στην ελευθερία εγκαταστάσεως, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 49 ΣΛΕΕ. Κατά συνέπεια, ρύθμιση όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης πρέπει να εξεταστεί τόσο από απόψεως του άρθρου 45 ΣΛΕΕ όσο και του άρθρου 49 ΣΛΕΕ.
- 35 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, το σύνολο των διατάξεων της Συνθήκης που διέπουν την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων αποσκοπεί στη διευκόλυνση της εκ μέρους των υπηκόων της Ένωσης ασκήσεως επαγγελματικών δραστηριοτήτων οποιασδήποτε φύσεως στο έδαφος της Ένωσης και αποκλείει μέτρα που θα μπορούσαν να είναι δυσμενή για τους εν λόγω υπηκόους οι οποίοι επιθυμούν να ασκήσουν δραστηριότητα στο έδαφος άλλου κράτους μέλους πλην του κράτους μέλους καταγωγής τους. Στο πλαίσιο αυτό, οι υπήκοοι των κρατών μελών έχουν, ιδίως, το δικαίωμα, το οποίο αρούνται απευθείας από τη Συνθήκη, να εγκαταλείπουν το κράτος μέλος καταγωγής τους και να μεταβαίνουν στο έδαφος άλλου κράτους μέλους προκειμένου να διαμείνουν σ' αυτό και να ασκήσουν



εκεί δραστηριότητα. Κατά συνέπεια, το άρθρο 45 ΣΛΕΕ απαγορεύει κάθε εθνικό μέτρο το οποίο δύναται να θίξει ή να καταστήσει λιγότερο ελκυστική την άσκηση, από τους υπηκόους της Ένωσης, της θεμελιώδους ελευθερίας που κατοχυρώνεται από το άρθρο αυτό (απόφαση της 18ης Ιουλίου 2017, Erzberger, C-566/15, EU:C:2017:562, σκέψη 33 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Το αυτό ισχύει όσον αφορά τους περιορισμούς στην ελευθερία εγκαταστάσεως κατά το άρθρο 49 ΣΛΕΕ (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 5ης Δεκεμβρίου 2013, Venturini κ.λπ., C-159/12 έως C-161/12, EU:C:2013:791, σκέψη 30, καθώς και της 5ης Απριλίου 2017, Borta, C-298/15, EU:C:2017:266, σκέψη 47 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

- 36 Διαπιστώνεται ότι ρύθμιση κράτους μέλους, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία εξαρτά τη χορήγηση υποτροφίας για τη χρηματοδότηση εκπαίδευσως ιατρικής ειδικότητας που παρέχεται σε άλλο κράτος μέλος από την προϋπόθεση ότι ο δικαιούχος ιατρός θα ασκήσει την επαγγελματική του δραστηριότητα στο πρώτο κράτος μέλος για ορισμένη χρονική περίοδο μετά την ολοκλήρωση της ειδικότητάς του μπορεί να αποτρέψει τον ιατρό αυτό από την άσκηση του δικαιώματός του στην ελεύθερη κυκλοφορία ή την ελευθερία εγκαταστάσεως, που προβλέπονται στα άρθρα 45 και 49 ΣΛΕΕ. Συγκεκριμένα, θα αποτρέψει τον εν λόγω ιατρό να φύγει από το κράτος μέλος καταγωγής του για να εργασθεί ή να εγκατασταθεί σε άλλο κράτος μέλος, αν υποχρεούται να επιστρέψει έως το 70 % του ποσού της ληφθείσας υποτροφίας, νομιμοτόκως (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2012, Radziejewski, C-461/11, EU:C:2012:704, σκέψη 31).
- 37 Συνεπώς, τέτοια ρύθμιση συνιστά περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων και της ελευθερίας εγκαταστάσεως, ο οποίος, κατ' αρχήν, απαγορεύεται από τα άρθρα 45 και 49 ΣΛΕΕ.
- 38 Κατά πάγια νομολογία, τα εθνικά μέτρα που ενδέχεται να παρακωλύσουν ή να καταστήσουν λιγότερο ελκυστική την άσκηση των θεμελιωδών ελευθεριών που κατοχυρώνει η Συνθήκη μπορεί πάντως να επιτρέπονται εφόσον επιδιώκουν σκοπό γενικού συμφέροντος, είναι πρόσφορα για την επίτευξη του σκοπού αυτού και δεν υπερβαίνουν το αναγκαίο προς την επίτευξή του μέτρο (βλ. απόφαση της 13ης Ιουλίου 2016, Rörperl, C-187/15, EU:C:2016:550, σκέψη 29 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 39 Στην υπόθεση της κύριας δίκης, διαπιστώνεται, πρώτον, ότι η επίμαχη εθνική ρύθμιση εφαρμόζεται άνευ δυσμενών διακρίσεων λόγω ιθαγένειας.
- 40 Επισημαίνεται ότι αρμόδιο να αποφανθεί περί των σκοπών τους οποίους επιδιώκει πράγματι η εθνική νομοθεσία, στο πλαίσιο υποθέσεως της οποίας έχει επιληφθεί το Δικαστήριο βάσει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, είναι το αιτούν δικαστήριο (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2011, Dickinger και Ömer, C-347/09, EU:C:2011:582, σκέψη 51).
- 41 Όπως παρατήρησαν η αυτόνομη επαρχία του Bolzano και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις γραπτές τους παρατηρήσεις και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση στην παρούσα υπόθεση, τα μέτρα που προβλέπει η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρύθμιση έχουν σκοπό να διασφαλίσουν στον πληθυσμό της επαρχίας αυτής ποιοτικές, ισόρροπες και προσιτές σε όλους υπηρεσίες ειδικευμένων ιατρών, διαφυλάσσοντας τη δημοσιονομική ισορροπία της κοινωνικής ασφαλίσεως.
- 42 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι μεταξύ των αγαθών ή συμφερόντων που προστατεύει η Συνθήκη, η υγεία και η ζωή των ανθρώπων κατέχουν την πρώτη θέση. Εξάλλου, όχι μόνον ο κίνδυνος σοβαρής διαταράξεως της δημοσιονομικής ισορροπίας του συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως μπορεί, αυτός καθεαυτόν, να αποτελεί επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος ικανό να δικαιολογήσει ένα εμπόδιο στις θεμελιώδεις ελευθερίες που προβλέπει η Συνθήκη ΛΕΕ, αλλά, επιπλέον, ο σκοπός της διατηρήσεως, για λόγους δημόσιας υγείας, ισόρροπης και προσιτής σε όλους ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως μπορεί επίσης να εμπίπτει σε μία από τις εξαιρέσεις για λόγους δημόσιας υγείας, στο μέτρο που ο σκοπός αυτός συμβάλλει στην επίτευξη υψηλού επιπέδου προστασίας της υγείας. Πρόκειται επομένως για μέτρα τα οποία, αφενός, ανταποκρίνονται στον σκοπό γενικού συμφέροντος να διασφαλιστεί στο οικείο κράτος μέλος η δυνατότητα επαρκούς και διαρκούς προσβάσεως σε ένα ισόρροπο φάσμα ποιοτικής νοσοκομειακής περιθάλψεως και, αφετέρου,

αποσκοπούν στον έλεγχο των δαπανών και στην αποφυγή, κατά το μέτρο του δυνατού, οιασδήποτε διασπαθίσεως χρηματοοικονομικών, τεχνικών και ανθρώπινων πόρων (βλ., συναφώς, απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2016, CASTA κ.λπ., C-50/14, EU:C:2016:56, σκέψεις 60 και 61).

- 43 Η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρύθμιση αποσκοπεί στη δημιουργία συμπληρωματικών θέσεων για την εκπαίδευση ειδικευόμενων ιατρών και επιτρέπει, επομένως, την αύξηση του αριθμού των ειδικευμένων ιατρών στην αγορά εργασίας. Η επιβολή υποχρέωσης στους ιατρούς που έλαβαν την επίμαχη υποτροφία να ασκήσουν την επαγγελματική τους δραστηριότητα στην αυτόνομη επαρχία του Bolzano για ορισμένη χρονική περίοδο αφού ολοκληρώσουν την ειδικότητά τους ανταποκρίνεται στη ζήτηση ειδικευμένων ιατρών στην επαρχία αυτή.
- 44 Υπό τις συνθήκες αυτές, διαπιστώνεται ότι τα μέτρα που προβλέπει η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρύθμιση επιδιώκουν τους θεμιτούς σκοπούς για τους οποίους γίνεται λόγος στη σκέψη 42 της παρούσας αποφάσεως.
- 45 Συναφώς, υπενθυμίζεται, κατ' αρχάς, ότι από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι εναπόκειται στα κράτη μέλη να αποφασίζουν το επίπεδο προστασίας της δημόσιας υγείας που επιθυμούν να διασφαλίσουν και τον τρόπο επιτεύξεως του επιπέδου αυτού. Δεδομένου ότι το εν λόγω επίπεδο μπορεί να ποικίλλει από το ένα κράτος μέλος στο άλλο, αναγνωρίζεται στα κράτη μέλη διακριτική ευχέρεια στον τομέα αυτόν (βλ., συναφώς, απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 2017, Malta Dental Technologists Association και Reynaud, C-125/16, EU:C:2017:707, σκέψη 60).
- 46 Όσον αφορά, αφενός, το αν οι επίμαχες διατάξεις είναι κατάλληλες, παρατηρείται ότι η δύναμη της επίμαχης ρυθμίσεως υποχρέωση του ειδικευμένου ιατρού, του οποίου η εκπαίδευση χρηματοδοτήθηκε από το κράτος αυτό, να εργαστεί στην αυτόνομη επαρχία του Bolzano του εν λόγω κράτους για ορισμένη χρονική περίοδο μετά την ολοκλήρωση της ως άνω εκπαιδεύσεως ανταποκρίνεται στη ζήτηση ειδικευμένων ιατρών στην επαρχία αυτή και, ως εκ τούτου, ανταποκρίνεται στον σκοπό γενικού συμφέροντος που συνίσταται στη διασφάλιση επαρκούς και διαρκούς προσβάσεως σε ένα ισόρροπο φάσμα ποιοτικής νοσοκομειακής περιθάλψεως και μπορεί να συμβάλλει στον έλεγχο των απτομένων με την υπηρεσία αυτή δαπανών και, συνεπώς, στην προστασία της δημόσιας υγείας.
- 47 Αφετέρου, όσον αφορά την εκτίμηση του απαραίτητου χαρακτήρα των εν λόγω διατάξεων, το αιτούν δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη του το γεγονός ότι, όπως τόνισε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 87 και 88 των προτάσεων του, η υποχρέωση των ειδικευμένων ιατρών που έλαβαν υποτροφία για την εκπαίδευσή τους να εργαστούν στην αυτόνομη επαρχία του Bolzano περιορίζεται σε πέντε έτη εντός της δεκαετίας μετά την ολοκλήρωση της ειδικότητας και στοιχειοθετείται, σύμφωνα με την επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρύθμιση, μόνον στην περίπτωση που είναι διαθέσιμη θέση εργασίας ειδικευμένου ιατρού στην επαρχία αυτή για τον ενδιαφερόμενο ιατρό και η θέση αυτή του προσφέρεται στη δεδομένη χρονική στιγμή.
- 48 Όπως τόνισε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 91 των προτάσεων του, για την εν λόγω εκτίμηση είναι επίσης κρίσιμες οι συγκεκριμένες ανάγκες της αυτόνομης επαρχίας του Bolzano, τις οποίες προέβαλε η Επιτροπή, ήτοι η ανάγκη να διασφαλιστεί ποιοτική ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σε αμφότερες τις επίσημες γλώσσες της περιοχής αυτής, δηλαδή στη γερμανική και στην ιταλική γλώσσα, και, συνεπώς, να αντιμετωπιστεί η δυσχέρεια προσλήψεως επαρκούς αριθμού ειδικευμένων ιατρών ικανών να ασκήσουν το επάγγελμά τους στις δύο αυτές γλώσσες.
- 49 Κατά τα λοιπά, από κανένα στοιχείο της δικογραφίας δεν αποδεικνύεται ότι υφίσταται εναλλακτικό μέτρο δυνάμενο να παρέχει στην επαρχία τη δυνατότητα προσλήψεως επαρκούς αριθμού ειδικευμένων ιατρών ικανών να ασκήσουν το επάγγελμά τους στις δύο αυτές γλώσσες.
- 50 Όσον αφορά την προϋπόθεση ότι, σε περίπτωση μη τηρήσεως της προβλεπόμενης στη σκέψη 47 της παρούσας αποφάσεως υποχρέωσης, ο ενδιαφερόμενος ιατρός υποχρεούται να επιστρέψει έως το 70 % του ποσού της ληφθείσας υποτροφίας για τη χρηματοδότηση της εκπαιδεύσεως που καταλήγει

στην απόκτηση τίτλου ιατρικής ειδικότητας, διαπιστώνεται ότι, όπως παρατήρησε κατ' ουσίαν ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 94 των προτάσεων του, το ποσό αυτό δεν φαίνεται δυσανάλογο δεδομένου ότι δεν υπερβαίνει, πέραν των νομίμων τόκων που είναι εύλογη συνέπεια εκπρόθεσμης πληρωμής, το ποσό της χρηματοδότησεως αυτής. Εξάλλου, η S. Simma Federspiel, υπογράφοντας τη δήλωση, εξέφρασε τη συμφωνία της με την υποχρέωση επιστροφής της χορηγηθείσας υποτροφίας σε περίπτωση μη πλήρους τηρήσεως της δεσμεύσεως αυτής.

- 51 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των προεκτεθέντων, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 45 και 49 ΣΛΕΕ έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε ρύθμιση κράτους μέλους, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, δυνάμει της οποίας η χορήγηση εθνικής υποτροφίας για τη χρηματοδότηση εκπαίδευσης, η οποία παρέχεται σε άλλο κράτος μέλος και καταλήγει στην απόκτηση τίτλου ιατρικής ειδικότητας, εξαρτάται από την προϋπόθεση ότι ο δικαιούχος ιατρός θα ασκήσει την επαγγελματική του δραστηριότητα στο πρώτο αυτό κράτος μέλος για πέντε έτη εντός της δεκαετίας μετά την ολοκλήρωση της ειδικότητας, ειδάλλως επιστρέφει έως το 70 % του ποσού της ληφθείσας υποτροφίας, νομιμοτόκως, εκτός εάν τα προβλεπόμενα με τη ρύθμιση αυτή μέτρα δεν συμβάλλουν πράγματι στην επίτευξη των σκοπών προστασίας της δημόσιας υγείας και δημοσιονομικής ισορροπίας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και βαίνουν πέραν αυτού που είναι συναφώς αναγκαίο, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει.

#### Επί των δικαστικών εξόδων

- 52 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τρίτο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 75/363/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 16ης Ιουνίου 1975, περί του συντονισμού των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων που αφορούν τις δραστηριότητες των ιατρών, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 26ης Ιανουαρίου 1982, καθώς και το άρθρο 24, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 93/16/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, για τη διευκόλυνση της ελεύθερης κυκλοφορίας των ιατρών και της αμοιβαίας αναγνώρισης των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων τους, έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε ρύθμιση κράτους μέλους, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, δυνάμει της οποίας η χορήγηση της εθνικής υποτροφίας για τη χρηματοδότηση εκπαίδευσης, η οποία παρέχεται σε άλλο κράτος μέλος και καταλήγει στην απόκτηση τίτλου ιατρικής ειδικότητας, εξαρτάται από την προϋπόθεση ότι ο δικαιούχος ιατρός θα ασκήσει την επαγγελματική του δραστηριότητα στο πρώτο κράτος μέλος για πέντε έτη εντός της δεκαετίας μετά την ολοκλήρωση της ειδικότητας, ειδάλλως επιστρέφει έως το 70 % του ποσού της ληφθείσας υποτροφίας, νομιμοτόκως.
- 2) Τα άρθρα 45 και 49 ΣΛΕΕ έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε ρύθμιση κράτους μέλους, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, δυνάμει της οποίας η χορήγηση εθνικής υποτροφίας για τη χρηματοδότηση εκπαίδευσης, η οποία παρέχεται σε άλλο κράτος μέλος και καταλήγει στην απόκτηση τίτλου ιατρικής ειδικότητας, εξαρτάται από την προϋπόθεση ότι ο δικαιούχος ιατρός θα ασκήσει την επαγγελματική του δραστηριότητα στο πρώτο αυτό κράτος μέλος για πέντε έτη εντός της δεκαετίας μετά την ολοκλήρωση της ειδικότητας, ειδάλλως επιστρέφει έως το 70 % του ποσού της ληφθείσας υποτροφίας, νομιμοτόκως, εκτός εάν τα προβλεπόμενα με τη ρύθμιση αυτή μέτρα δεν συμβάλλουν πράγματι στην επίτευξη

**των σκοπών προστασίας της δημόσιας υγείας και δημοσιονομικής ισορροπίας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και βαίνουν πέραν αυτού που είναι συναφώς αναγκαίο, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει.**

(υπογραφές)